

جامعه‌شناسی حقوق
جلسه پنجم: مبانی و بایسته‌های حاکمیت قانون

مجید محمدی

مقایسه

مقایسه

مقایسه

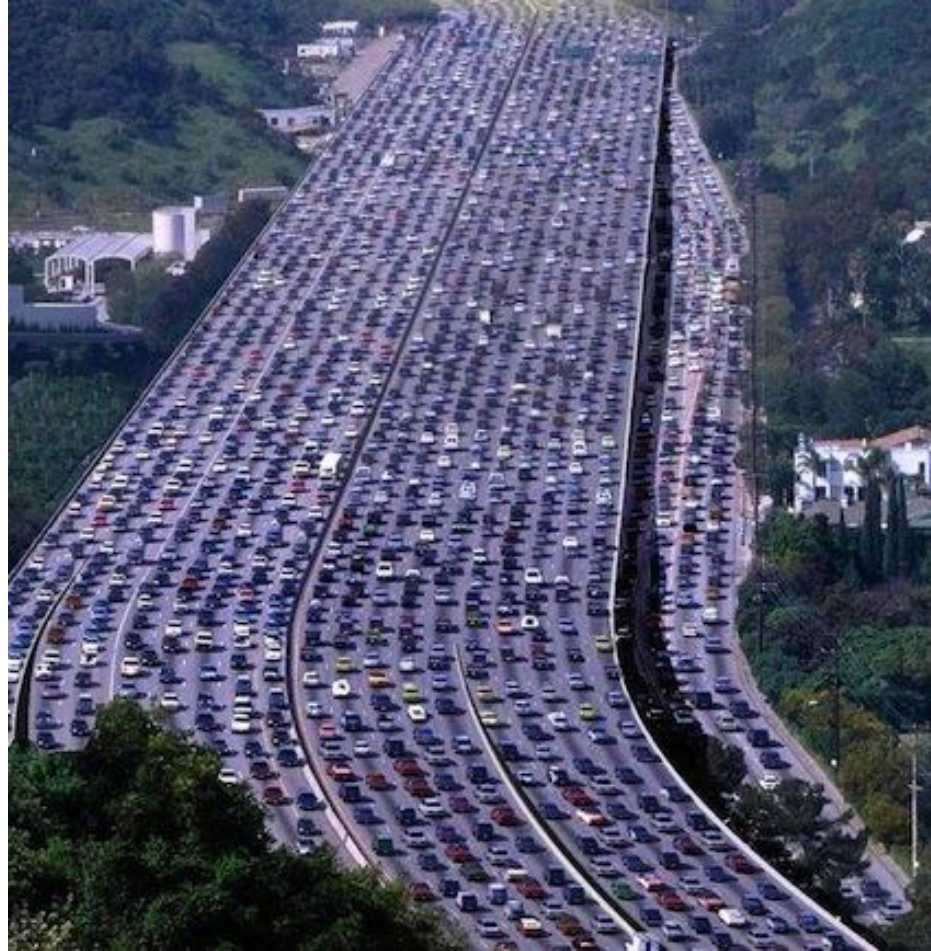

FARS

Photo : Omid Vahabzadeh

FARS NEWS AGENCY

مقايسه

مقايسه

توضیح عکس‌ها

- عکس‌ها بیانگر استثنائات نیستند. روتین‌ها را بیان می‌کنند.
- بی‌نظمی و نظم در شرایط عدم ترافیک شدید نیز قابل نمایش بودند اما عکس‌ها را از شرایط ازدحام انتخاب کردم تا عکس‌العمل‌ها در شرایط دشوار را نشان بدهم.
- موضوع ستایش و تقبیح نیست؛ موضوع مورد بحث تفاوت‌های رفتاری است.

چرا تخلف می‌کنند؟

- اگر تخلف نکنند بازنده‌اند.
- انتظار ندارند پلیس بیاید و راه را باز کند: اعتمادی به مراجع قانونی نیست.
- ظرفیت جاده‌ها متناسب با میزان اتومبیل‌ها نیست.
- کسانی که تخلف می‌کنند هزینه لازم را نمی‌پردازند.
- به پلیس می‌توان رشوه داد.
- در نتیجه تصادفات جاده‌ای در ایران بزرگترین قاتل ایرانی‌هاست: سالانه حدود ۲۰ هزار نفر کشته و صدها هزار نفر مجروح

چرا تخلف نمی‌کنند؟

- به واکنش به موقع پلیس اطمینان دارند.
- راه‌حل‌های مبتنی بر لحاظ فقط منافع فردی خود را به ضرر خود می‌دانند.
- به طور معمول به رعایت قانون عادت کرده‌اند: در فرایند آموزش و آموزش‌های مکرر تخلف پرهزینه است.
- دیگران در مقابل تخلف عکس‌العمل نشان می‌دهند و فرد را طرد می‌کنند.
- به پلیس نمی‌توان رشوه داد.

نمونه‌های دیگر

- <http://dalirian.blogspot.com/2015/01/18.html>

- شکنجه آشکار توسط میلشای جمهوری اسلامی
- یا این که فرد چه جرمی مرتکب شده یا نشده اهمیتی دارد؟
- چرا بدون ترس و وا همه می‌زنند؟
- چرا قربانی مجبور است خود را تحقیر کند؟
- آیا راهی برای پی‌گیری وجود دارد؟

رمز حاکمیت قانون

- چرا در برخی از جوامع مردم و حکومت تعهد بیشتری به قانون و اجرای آن دارند و در برخی جوامع کمتر؟
- چرا قوانین نقض می‌شوند؟
- چرا برخی قوانین را نقض می‌کنند و مجازاتی نمی‌بینند؟
- قوانین چگونه نوشته می‌شوند؟
- چهار منبع قانون: سنت، عرف، پیشینه قضایی، قانون‌گذاری
- فرایند قانون‌گذاری: چه کسانی، چگونه و چرا قانون می‌نویسند؟

کجای کار مشکل دارد؟

- اگر در جامعه‌ای میلیون‌ها یا ده‌ها میلیون نفر برخی قوانین موجود را نقض کنند (مثل ۲ میلیون سرباز فراری یا ده‌ها میلیون استفاده‌کننده از تجهیزات دریافت از ماهواره یا میلیون‌ها نفر استفاده‌کننده از الکل و مواد مخدر)، حدود ۵۰ درصد سروکارشان به دستگاه قضایی و فرایند حل اختلاف بیفتد و زندان‌ها سالانه ۶۰۰ هزار نفر ورودی داشته باشد (رئیس سازمان زندان‌ها، مهر ۱۳ دی‌ماه ۱۳۹۳) یک جای کار مشکل دارد:

کجای کار مشکل دارد؟

- یا جامعه در شرایط آشفتگی و بی‌سامانی و بی‌هنجاری/ناهنجاری است.
- یا قوانین رعایت نمی‌شوند و حاکمیت ندارند.
- یا قوانین اصولاً قانون به معنای عرفی آن، قانون نیستند.

سه مضمون حاکمیت قانون

- جامعه سیاسی با قوانین از پیش تنظیم‌شده اداره شود.
- این قوانین باید اجرا و اعمال شوند.
- مجادلات مربوط به این قوانین باید به شکلی کارا و منصفانه حل و فصل شوند (نیاز دادگاه‌های استیناف، آیین دادرسی، دیوان عالی و شورای قانون اساسی)

پرسش‌های درس تا اینجا

- رابطه پلیس و مردم چه تاثیری بر حاکمیت قانون در یک جامعه دارد؟
- نگرش منفی به پلیس از چه عواملی نشأت می‌گیرد؟
- چگونه افراد به رعایت قانون عادت می‌کنند؟
- منابع قانون؟
- مبانی و اصول حاکمیت قانون کدامند؟

موانع آن چیست؟

- ۱. قانون به نحوی نوشته نمی‌شود که تنها اقلیت کوچکی ناقض آن باشند. این بدین معنی است که قوانین ربطی به عرف حاکم بر جامعه و رفتار اکثریت ندارند.
- ۲. قدرتمندترین افراد خود اولین و بارزترین نقض‌کنندگان قوانین خودنوشته هستند.

موانع آن چیست؟

- ۳. بسیاری از قوانین برای حفظ منافع و دغدغه‌های قدرتمندان نوشته می‌شوند و قرار نیست قانون مشکلی از شهروندان بدون قدرت و ثروت را حل کند.
- ۴. بسیاری از قوانین معطوف به تحمیل سبک زندگی قشر حاکم بر دیگر اقشار جامعه هستند.

نشانه‌های نقض حاکمیت قانون

- با چه معیارهایی می‌توان نقض قانون در یک جامعه را اندازه گرفت؟
- سیاسی‌شدن قضا
- تبدیل سبک زندگی یک قشر خاص به قانون
- فساد همه‌گیر
- پیش‌بینی ناپذیری امور
- عدم مشروعیت حکومت

سیاسی شدن قضا

- سلب استقلال از قوه قضا
- صدور حکم در دستگاه قضا با دستور و تحت نفوذ نهادهای قدرت (امنیتی، نظامی، سیاسی)
- تحت تعقیب قرار دادن مخالفان و منتقدان حکومت صرفاً به دلیل مخالفت با عناوینی مثل تشویش اذهان عمومی یا تبلیغ ضد نظام یا توهین به مقامات

قضایای شدن سیاست

- مرز میان اخلاق، سنت، عرف، شریعت و قانون در ایران تحت جمهوری اسلامی به شدت مخدوش شده است.
- اخلاق: نظام خیر و شر
- سنت: آنچه گذشتگان می‌کردند و نمی‌کردند.
- عرف: آنچه امروز می‌کنند و نمی‌کنند.
- شریعت: بایدها و نبایدهایی که رهبران و مقدسان دین تعیین کرده‌اند.
- قانون: بایدها و نبایدهایی که قانون‌گذاران منتخب یا غیرمنتخب با اتکا به قوای حکومت تعیین کرده و اعمال می‌کنند.

سبک زندگی تا قانون

- بسیاری از امور غیر اخلاقی (از نگاه غیردینداران شیعه ولایت‌باور)، احکام شریعت (از نگاه اسلام‌گرایان شریعت‌مدار)، و روال‌های سنتی در برخی مناطق و اقشار ایران و جاری در قشر روحانیت در جمهوری اسلامی به قانون و مقررات ملی تبدیل شده و بر حجم اموری که تخلف و جرم تلقی می‌شود افزوده است. این امر بر حجم پرونده‌هایی که شاکی خصوصی ندارند و صرفاً دستگاه‌های دولتی و حکومتی مدعی آن هستند افزوده است.

سبک زندگی تا قانون

- تنها در مورد حجاب سالانه چند میلیون نفر تذکر گرفته و برای دهها هزار نفر بعد از بازداشت پرونده تشکیل شده و مورد آنها به دادگاه ارجاع داده می‌شود. وقتی حکومت مثل «برادر بزرگ» در همه امور مردم دخالت کند و این دخالت را قانونی سازد (با قوانینی مثل قانون امر به معروف و نهی از منکر) باید انتظار تورم جرائم و افزایش منازعه میان اقشار را هم کشید.

فساد

- در ده ماه اول سال ۱۳۹۳ شاهد افزایش ۲۷ درصدی اختلاس، ۲۰ درصدی تبانی در معاملات دولتی و ۴۰ درصدی زمین‌خواری بوده‌ایم. (رئیس پلیس آگاهی ناجا، تسنیم ۲۲ دی‌ماه ۱۳۹۳)

پیش‌بینی ناپذیری امور

- قانون به زندگی روزمره روال و جهت می‌دهد.
- رعایت قانون از تصادف و شوکه شدن افراد و رخدادهای هر جومر جافزا جلوگیری می‌کند. چند نمونه:
- ایستادن اتوبوس برای کودکان مدرسه‌ای
- تامین آینده در صورت زمین‌گیر شدن یا معلولیت
- رعایت مقررات ساختمان‌سازی

عدم مشروعیت سیاسی

- سه نوع مشروعیت سیاسی:
- قانونی
- فرهمندانه
- سنتی
- عدم حاکمیت قانون حداقل مشروعیت قانونی را کاهش داده یا منتفی می‌سازد و به دو نوع مشروعیت دیگر نیز آسیب می‌رساند.

محدودیت‌های حاکمیت قانون

- همه قوانین دارای حفره هستند.
- قانون نمی‌تواند همه را راضی کند و در مواردی ممکن است گروهی متضرر شوند.
- قانون حتی در جوامع دمکراتیک همیشه عقلانی و منصفانه نیست بالاخص با گذشت زمان قوانین، شان نزول خود را از دست می‌دهند.

اما

- حاکمیت قانون حکومت را پاسخگو می‌کند.
- فساد کاهش می‌یابد.
- خیر عمومی بر مصالح فردی غلبه می‌کند.
- استقلال قضایی تحکیم می‌شود.
- به همین دلیل می‌گویند قانون بد بهتر از بی‌قانونی است.

شرایط رعایت قانون توسط قدرتمندان

- قدرتمندان نه بر اساس اخلاق و دین یا عقلانیت بلکه به خاطر ترس از شورش مردم (در نظام‌های غیر دموکراتیک: نظر ماکیاولی) و تغییر نظر آنها در انتخابات بعدی (در نظام‌های دموکراتیک) قانون را رعایت می‌کنند.
- هر چه قدر قدرت مردم بیشتر باشد (رسانه‌ها/نهادهای مدنی) قانون بیشتر از سوی قدرتمندان رعایت خواهد شد.

پیش‌گیری

- آیا دستگاه قضایی و قانون می‌توانند از جرائم و تخلفات پیش‌گیری کند؟
- بله و نه
- نه: کنترل دائمی و تمامیت‌خواهانه انسان‌ها غیر ممکن است.
- بله: می‌توان به زندگی اجتماعی نظم داد به گونه‌ای که اکثریت از هنجارها و قوانین حمایت و آنها را رعایت کنند. و بقیه مجبور به عدم تخلف شوند.

پرسش‌های آخر جلسه

- موانع حاکمیت قانون چیست؟
- در کدام نظام‌های سیاسی تعداد عناوین جرائم افزایش می‌یابد؟
- نشانه‌های نقض قانون در یک جامعه؟
- سه کارکرد قانون را نام ببرید؟
- آیا می‌توان از وقوع جرم جلوگیری کرد؟

حقوق معنوی

- اختصاص - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان
- E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز
- E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با
- E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

